

Ս Ի Ո Ն

ժԵ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1941

Մ Ա Յ Ի Ս

ԹԻԻ 5

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՆԱՀԱՆՁՐ

Հասարակ տեղիք մըն է ըսել այլևս՝ թէ աշխարհ մէկը կ'ապրի պատմական իր մեծագոյն ստղնապններէն, թէ ամբողջ դարաշրջան մը կը վերջաւորի, և նոր մը անձև և անանուն, ի ծննդեան է. թէ կոչուած ենք վկաներ ըլլալու պատմական խոր յեղաշրջումի մը, և թէ վերջապէս նախօրեակին ենք յայտնութեան թուականի մը կարծես: Աշխարհը, կը հաւաստեն ընկերային զիտութեանց խուզարկուները, կ'անցընէ շրջան մը՝ որ շատ նման է հին աշխարհի վախճանին, կրելով իր մէջ բոլոր ակաթանիշերը անոր հոգեւորքին: Այսօր անգըթութիւնը, ոճիւրը, ամէն ժամանակէ աւելի ապերասանօրէն կ'իշխեն, և այս իր խորունկ պատճառները ունի:

Լուսաւորութեան և ճարտարաբուեստի այս դարը եղած է անհաւատութեան, անգըթութեան և տարակոյսի դար մը նոյն ատեն: Միջին դարէն սկսեալ մինչև մեծ պատերազմ, հինգէ աւելի դարեր՝ մարդկութիւնը իր որոնումին մէջ, երջանկութեան, «արքայութեան» և արդարութեան իտէալներու ետեւէն ճիշդ է որ երեան բերաւ ուշադրաւ միութիւն մը ջանքերու, բայց որովհետև ինչ որ այդ դարերը նուաճել կը ջանային, կեանքի աշխարհիկ ու նիւթական երեսին կը պատկանէր մասնաւոր, կը հասկցուի թէ հոգեկանին զանցումը այս ճիգին մէջ պատահական չէր կրնար ըլլալ. անիկա տուրքն իսկ էր վերածնունդութեան: Ասկէ՝ այն բոլոր արեւնները որոնք հոսեցան եղբայրներու միջև, քանի որ կեանքի հարցը վերածուեր էր առաւելագոյն վայելքի հարցի մը:

Մեծ պատերազմը չուժեց այսպէսով ծնունդ առած, բառին խորագոյն իմաստով, մարդկային քաղաքակրթութեան այս մեծ տաղնապը: Ազգերը փացին ներքնապէս և արտաքնօրէն բաժնուած և թշնամի կողմերու, կրօնը կորսնցուցած իր խարխիւները, այլևս հոգեկան պերճանք մը դարձեր էր, և չէր կրնար իր բուն դերը կատարել: Սկզբունքներն ու աւանդութիւնները, որոնք վարեր էին կեանքը արևմտեան քաղաքակրթութեան, դադրած էին իրենց դերէն: Այս բոլորին կը յաջորդէր խորունկ բեկում և յուսալքում:

Քաղաքական և ընկերային արդիական տեսութիւններ ջանացին լուծումներ բերել աշխարհի տազնապին. ընկերային այս վարդապետութիւններն ու վարչաձևերը սակայն կոչ կ'ընէին մարդկային ծանր ու թանձր բնագոյներուն միայն, դասակարգային շահերու, արեան ձայնին և առհաւութեան: Ժամանակը որ տրուեցաւ այս դրութիւններուն իրենք զիրենք փորձարկելու, չափազանց կարճ է դժբախտաբար, բայց լեցուն ամենէն ահռելի սարսափներով:

Երբեմնի դասական մշակոյթը Եւրոպայի, կը ներշնչուէր ու կ'առաջնորդուէր քրիստոնէութեամբ. դարերով քրիստոնէութեան ոգին ու օրէնքը իբր խորխորաններ ծառայեցին արեւմտեան քաղաքակրթութեան: Վերածնութեան թրուականներէն վերջ, դիտական ճարտարաբանական և անտեսական նոր յեղաշրջումներ միջամտեցին, զառաժեշտով մարդկութիւնը իր բարձրագոյն և աստուածային ճակատագրէն, և մեր տպրած տազնապին յատակը այդ պատճառն է որ պէտք է տեսնել: Մարդիկ ունին յաւիտենական և ամէն ճշմարիտ յառաջդիմութեան առաջնորդ յարացոյցներ, երբեմնի դասական մշակոյթը զանոնք իրենց ծաղկումին հասցուցած՝ կը հաւատար անոնց դերին. այժմու ոչնչապաշտ վարդապետութիւնները կ'ուրանան այդ բոլորը: Մարդը այսօր այլևս արժէք մը չի նկատուիր, վասնզի դադրած է ըլլալէ պատկերը Աստուծոյ, Այժմու աշխարհը ուրիշ արժէքներու կը նայի. մարդէն, ազատութենէն և ճշմարտութենէն վեր կը դասէ ոյժը, թէքնիքը, ցեղը և պետութիւնը, ընկրկումի և նահանջի մատնելով այսկերպ քրիստոնէութիւնը, և դասական մշակոյթը դարերուն որ կը պատմուածանէր այդ ոգին:

Այժմ արդարութեան յաջորդած է ոյժը, և անհատի անձնաւորութիւնը փոխարինուած զանգուածով: Այժին այս առարկայացումը և տարանջատումը մարդէն, անբանութեան կ'առաջնորդէ զայն: Այս մտայնութիւնը սակայն արդիւնք չէ մարդուն ստորին բնագոյններու և ախորժակներու յաղթանակին, այլ թէքնիքի, ցեղի, և զանգուածի նորօրինակ պաշտամունքին: Արդի բարբարոսութիւնը քաղաքակրթութեամբ բարբարոսութիւն մըն է, և կը կրէ ախտաբանական վիճակներու նկարագիր մը, և աստով աւելի վասնզաւոր: Եւ այս ժխտումները տակաւ յանգեցան մեր օրերու այս անանուն անդոհին: Վասնզի անքրիստոնէութիւնը ուրիշ բան չէ բայց եթէ անմարդկայնացում (*Dehumanisation*), որ հերքումն է տասնևութ դարերու քրիստոնէական քաղաքակրթութեան:

Թէ ինչպէս իմացական այս ծիւղն տեսութիւնները դետին շահեցան, պատմական իրողութիւններ են այլևս, որոնք բացատրութեան չեն կարօտիր: Պատմութեան մէջ կան նման սև օրեր, նահանջող տարիներ, ստորերկրեայ եւ անգիտակից մղումներու տակ, և մենք անոնցմէ մէկուն մէջ կ'ապրինք:

Մեր դարու մշակոյթը իր բոլոր երեսներուն վրայ կ'ուրանայ աստուածայինը մարդուն մէջ: Ս. Գիրքն ու յունական մշակոյթը լրացած քրիստոնէութեամբ՝ այժմ նահանջի մէջ են: Արդի զրականութեան, իմաստասիրութեան, և նոյնիսկ աստուածաբանութեան մէջ մարդը դադրած է գերագոյն արժէք մը նկատուելէ, և դարձած է «շիկերու կծիկ», «սեռային բնագոյն», «բանական դործոն», և «անստեղծ կարողութիւն»: այս բոլորը քով քովի եկած կը դիմազեղծեն քրիստոնէութեան ըմբռնումով հասկնալի, Աստուծոյ պատկեր մարդը:

Ազատութիւնը՝ գերագոյն իրաւունքը մարդուն, կապտուած է իրմէն։ Յակոյն մարդը ազերջանիկ է, և պատմութիւնը ողբերգական, առանց այդ հոգեկան տգատութեան։ Տխուր է խոստովանիլ թէ մարդը չէ այսօր առարկան պատմութեան, որովհետեւ ներկայ ընկերութեան մէջ մարդը ծախած է իրեն բեռ եղող և զինք բանտի ու խաչի առաջնորդող ազատութիւնը՝ փոր մը հացի։ Արդի ընկերային ամենէն աւելի աչքառու վարչաձևերուն տակ, մարդեր զրուհուած են իրենց միակ կարելի իրաւունքէն, — իրենց ազատութենէն։ Աշխարհը մտած է շրջանի մը մէջ՝ ուր նուազագոյն քանի մը հազարամբուռ ամենասրտաւուռ ճիգերու զինք կազմող մշակոյթը վտանգուած կը թուի մեզի։ Այսպէս քսաներորդ դարու մէջ զազաններու նման զիրար փողոտելու համար չէր որ մարդիկ մեկնեցան հնութեան ամենախորունկ քարայրներէն, սերունդ առ սերունդ, սպանելով իրենց մէջ մասը կենդանական, և շինելով մաս մաս անորակելի այն աստուածային բանը զոր հոգի կը կոչենք։

Մեր օրերուն ընթացք առած կեղծ կրօնաբանութիւնը, ծախած ամենուն, մարդուն մէջ կը սպաննէ հոգեկան բարձրագոյն կեանքը։ մերժելով զԱստուած՝ անոնք կը մերժեն գերագոյն արժէքը մարդկային անձնաւորութեան։ Քրիստոնէութիւնը միայն կրնայ ցուցնել մարդուն իրական և բարձրագոյն ճակատագիրը, և ի վիճակի ընել մարդը վայելելու իրական և լեցուն կեանք մը։ Միւս տեսութիւնները մարդկային կեանքը կը դիտեն մէկ կողմի վրայ միայն, իր նիւթական երեսով։

Քրիստոնէութիւնը, ինչպէս սխալ կը մտածեն ոմանք, բարոյական եւ կրօնական դրութիւն մը չէ լոկ, նմաններու կարգին, այլ յայտնութիւն մը Աստուծոյ սիրոյն և կամքին, գերազանցօրէն վեր միւսներէն։ Առանց այս հաւատքին և անոր խոր հասկացողութեան, արևմտեան կոչուած քաղաքակրթութիւնը վտանգի մէջ է։ Քրիստոնէութեան պատասխանը բոլոր ժամանակներու որոնումներուն՝ յայտնութիւն մըն է պատմութեան իրադարձութեանց ընդմէջէն, ուր մարդը կեդրոնն է, և Աստուած կը կամենայ և կը զործէ անմահ արժէքներով։ Ինչ որ ալ եղած ըլլայ խոստումը զալիք ժամանակներուն, քրիստոնէութիւնը ոչին պէտք է կազմէ անոր բարոյական, կրօնական և օրէնսդրական դրութեանց, փրկելու համար աշխարհը իր ներկայ աւազակներուն։

Ականք այս տողերը, ըսելով թէ աշխարհը նահանջի մէջ է, կը վերջացնենք սակայն զայն այն խորունկ յոյսով, թէ մարդկութիւնը ինչպէս միշտ, այս անգամ ևս պիտի չթողու որ արդարութեան և ազատութեան դժբախտ բայց սրբազան զբօշը, ցեխերուն մէջ, և մոյկերու ներքեւ տրորուի, որ շուտով պիտի կարենանք ողջունել թուականը՝ ուր մարդուն լաւագոյն մասը իր վայել յարգանքը պիտի ընդունի, վերամտնելով յառաջդիմութեան ճամբուն մէջ գէպի իր մեծ ճակատագիրը։

Դիչերը նուազ գեղեցիկ չէ ցորեկէն, վասնզի խոստումն իսկ է անոր։ Բոլոր նշանները ցոյց կուտան թէ մենք լուսաւոր դարաշրջանի մը նախօրեակին ենք, պիտի զայ նորը, և այն՝ հոգեկան է սուսեկաբար։

Ասիկա մեր քրիստոնէի հաւատքն է։

ԽՄԲ.